

KASTEEL AMERONGEN

BULLETIN

Herfst 2000

Uitgave

Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen

Onderhoud van
groenvoorzieningen en
renovatie kasteeltuin
Amerongen uitgevoerd
door

Tuin- en plantsoenaanleg

Van Ginkel

Castor 64, Postbus 11, 3900 AA Veenendaal, tel. 0318-519039

HERBERG
DEN ROODEN LEEUW

DROSTESTRAAT 35
3958 BK AMERONGEN
TELEFOON 0343-454055

GEOPEND:
DONDERDAG T/M MAANDAG
VAN 18.00-21.30 UUR
ZONDAG VANAF 12.00 UUR

KASTEEL AMERONGENBULLETIN

17de jaargang

nr. 48

herfst 2000

INHOUD

Huisarchief opnieuw geïnventariseerd	blz.	2
Nieuwe aanwinsten:		
* zilveren doos met sporen van verguldsel	"	4
* een Chinees porseleinen zoutvan van de heer van Zuylesteyn		
* een aanwinst voor de bibliotheek, in de vorm van een studie	"	9
IJzeren mannen - houten schepen	"	10
H.A.van Reede tot Drakestein en de 'Hortus Malabaricus'	"	12
Kerst in Kasteel Amerongen	"	29
Bloemenpluksters gevraagd!!	"	31
Kasteeljournaal:		
* bestuurlijke veranderingen	"	32
* trekpleisters: 'Living History' is er één van		
* nog meer bezoekers....	"	34
* restauratie: hoera!...pannenbier!!		
* huisconcerten 2001 - eerste halfjaar	"	36
* van de redactie	"	37
Aangeboden: interessant vrijwilligerswerk	"	38
Kerst- en Nieuwjaarswens	"	39
Colofon		

HUISARCHIEF OPNIEUW GEINVENTARISEERD

Al meer dan een eeuw geleden besefte men het belang van het archief van het Huis Amerongen voor de geschiedenis van Nederland. Diverse leden van de familie Van Reede, bewoners van het Huis Amerongen, speelden immers een belangrijke rol als diplomaat of militair in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Een gedeelte van het archief werd in 1890 toegankelijk gemaakt en was vanaf 1901 op het Huis Amerongen ter inzage. In 1988 werd het archief overgedragen aan het Rijksarchief in de provincie Utrecht, nu het Utrechts Archief. Het werd geheel opnieuw geïnventariseerd. Het archief is een rijke bron voor onderzoek naar sociale geschiedenis. De vele brievencollecties en de administratie van de boekhouding vanaf 1750 tot 1940 geven een uniek beeld van het dagelijks leven op het Huis Amerongen.

Op 18 september j.l. kregen de genodigden van de heer J.T.J. Jamar, directeur van Het Utrechts Archief, een presentatie aangeboden, omlijst met 18de-eeuwse muziek en dansen, ter gelegenheid van het aanbieden van de inventaris van het archief van Huis Amerongen. Een dag met een officieel tintje, zelfs "met een gouden randje". Een digitale presentatie op groot scherm toonde enkele hoogtepunten uit het archief, zoals een aantal bladzijden uit het Liber(Album) Amicorum (zie ook Bulletin juli 1988); een paar bijzondere ontwerpen van architect Cuypers van tuinkoepels die nooit gebouwd zijn; en wat de basis van het archief vormt: een afbeelding van doos, na doos, na doos, waarin archiefstukken zijn opgeborgen. Het oudste stuk met betrekking tot Huis Amerongen is een charter uit 1417; naar men nu weet bevat dit archief ruim vijfduizend items. Een deel is gedigitaliseerd en op het internet gezet. "Wij, van Het Utrechts Archief, wilden het wat toegankelijker maken door middel van een website. Nu kunt u het rustig thuis zittend bekijken", zegt directeur Jamar. Het Rijk heeft sinds enige tijd twintig procent van de ruimte vrijgemaakt voor particuliere archieven; er zijn kilometers dozen die nog geïnventariseerd moeten worden. Bij Het Utrechts Archief maken de medewerkers ruimte vrij voor particuliere archieven.

Als eerste kreeg bestuursvoorzitter C. van Tuyl van Serooskerken voor de Stichting Kasteel Amerongen een uitgave van de inventaris aangeboden. Hij memoreerde dat

deze inventaris een belangrijk boekwerk is. "Het is de sleutel tot ons geheugen, van de eerste charter tot Godard Bentinck."

De vertegenwoordigster van de familie (van wijlen graaf Bentinck), mevrouw A. Stamatiou-von Ilsemann, ontving uit handen van directeur Jamar een aantal inventarisboeken, bedoeld voor haarzelf en de andere familieleden.

Als laatste, maar toch zeker niet de minste, was mevrouw de Booy aan de beurt om háár inventaris nu ook zelf in ontvangst te mogen nemen. Mevrouw dr. E.P. de Booy heeft vele jaren aan de inventarisatie van het omvangrijke en interessante huisarchief gewerkt, dat wil zeggen vijftien jaar op basis van vrijwilligheid. Na haar pensioen leek haar dit "een bijzonder goede tijdsbesteding voor een oudere dame. Als ik geen zin had dan kwam ik niet, en als ik wèl zin had, dan kwam ik wel", vertelde mevrouw de Booy tijdens haar dankwoord. "Als je inventariseert dan kan je niet alles lezen, maar soms kon ik het niet laten.

Zo was er een map getiteld 'stukken van verschillende aard, vermoedelijk van weinig belang'. Zo'n opschrift zette haar dan juist aan het lezen! Mevrouw de Booy had leuke ervaringen tijdens het lezen, "omdat ik waarschijnlijk de eerste was die de transscripties ontcijferd heeft." Het vervelendste was het goed plaatsnemen van de punten en de komma's. "Eens in de zoveel tijd nam ik samen met meneer Dekker, de rijksarchivaris, alles door en dan legde hij op alle slakken zout." Mevrouw de Booy vond dat niet erg, want meestal had de archivaris gelijk, maar het plaatsnemen van de leestekens was vervelend werk.

Een groot deel van het huisarchief is openbaar, maar nog niet alles, zoals een bepaalde collectie brieven die nog te jong van datum is. Als de tijd rijp is worden ook deze stukken aan het archief toegevoegd.

De middag werd gedragen door de wens "dat velen, zeer velen naar het archief komen om onderzoek te doen. Zonder het een is het ander minder dan de helft waard."

De website met het digitale archief van Huis Amerongen is te vinden via het adres:

www.hetutrechtsarchief.nl

Op de 1e blz. is een aanklikveld voor Huis Amerongen.

H.F. Rotgans-van Blerkom

NIEUWE AANWINSTEN

Een langdurig bruikleen uit particulier bezit is een **DOOS**, tweede helft 17de eeuw, zilver met sporen van verguldsel, merken: Augsburg, halve maan met ster, ingegrift: R 28.

Doos en deksel versierd met putti met wapentrofeeën en cartouches waarin landschappen; op de hoeken van de doos cartouches met zuilen.

Op de bodem van de doos een plaat met ingegrifte tekst: "Dem Grafen Godard von Bentinck zu seinem siebzigsten Geburtstage am 3. August 1927. Wilhelm und Cecilie, Kronprinz und Kronprinzessin, Eitel-Friedrich, Adalbert, August-Wilhelm, Oscar, Heinrich, Prinzen von Preussen, Friedrich-Karl und Margarethe, Landgraf und Landgräfin von Hessen, Ernst August und Victoria Luise, Herzog und Herzogin zu Braunschweig und Lüneburg zum Zeugnis ihrer Verehrung und Dankbarkeit."

Deze doos werd aan Graaf Bentinck geschonken door de zeven kinderen van keizer Wilhelm, hun echtgenoten, prins Heinrich, een jongere broer van de keizer en prinses Margarethe, een jongere zuster. (tentoongesteld tijdens "Soveel eer en gunst, vorstelijke geschenken van keurvorst en keizer" in 1993.)

EEN CHINEES PORSELEINEN ZOUTVAT VAN DE HEER VAN ZUYLESTEYN

drs. André van der Goes

In augustus van dit jaar werd op Kasteel Amerongen een klein houten doosje bezorgd, wat een uiterst zorgvuldig verpakt porseleinen zoutvaatje bleek te bevatten. De afzender, de heer J.W.N. van Achterbergh, schonk dit stuk uit zijn verzameling porselein aan de Stichting Kasteel Amerongen met het oogmerk om het permanent tentoon te stellen in het museum. Voor deze schenking had hij een bijzondere reden: het zoutvat maakte ooit deel uit van een groot chine de commande eetservies, dat werd besteld door William Henry van Nassau Zuylesteyn, 4de graaf van Rochford (1717-1781).

Hoewel er ongetwijfeld meer valt te achterhalen over de geschiedenis van dit servies, is het uitkomen van het na-jaarsnummer van het Bulletin een uitstekende gelegenheid om het zoutvat onder de aandacht van de lezers te brengen.

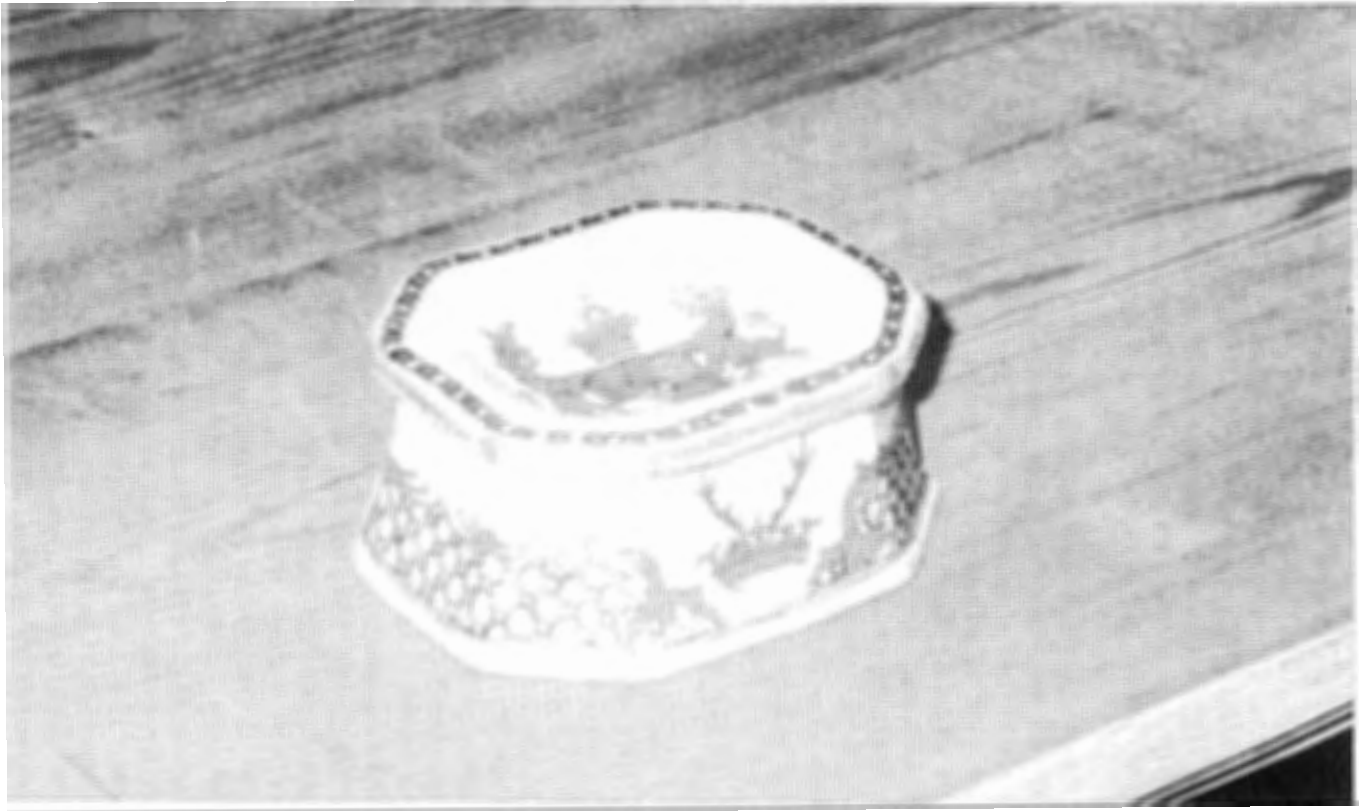

Zilveren doos, tweede helft 17de eeuw. (Foto Martin van Thiel).
Langdurig bruikleen uit particuliere collectie.

Het rechthoekige zoutvat (h 3.9 cm, br 9 cm, d 7.1 cm) heeft een ingesnoerde romp met afgesneden hoeken. Dit model komt vanaf omstreeks 1740 voor. Het lichaam is in blauw gedecoreerd met servetwerk, afgezet met een rand van bladerornament in goud; aan de voorzijde een kroon in goud met een gewei in rood, het helmteken van Nassau; de rand van het bovenzvlak is afgezet met geornamenteerde ketting; op het vlak het wapen Nassau met hartschild Zuylesteyn gedekt door een kroon en geflankeerd door twee gekroonde staande leeuwen als schilddrager; onder het wapen het motto "spes durat amorum" (de hoop van onze liefde blijft), alles in polychroom en goud.

In een vorige aflevering van het Bulletin, konden de lezers reeds kennismaken met de fraaie, kleine ridderhofstad Zuylesteyn en de bewoners in de oorlogsjaren. In 1640 schonk stadhouder Frederik Hendrik van Oranje Nassau, Zuylesteyn aan zijn natuurlijke zoon jonkheer Frederik (1624-1672). Deze bastaardtak van de Oranjes, het geslacht van Nassau Zuylesteyn, dienden de stadhouders trouw. Frederik bekleedde hoge militaire rangen en sneuvelde ten slotte in 1672 in de strijd tegen de troepen van Lodewijk XIV. Zijn zoon, Willem van Nassau Zuylesteyn (1649-1708), trad in de voetsporen van zijn vader en verwierf als militair en diplomaat aanzien. Dat hij tot de naaste vrienden van stadhouder-koning Willem III behoorde en wist te voorkomen dat deze tijdens de slag bij Neerwinden door de Fransen gevangen werd genomen, droeg aanzienlijk bij tot de schitterende carrière van de heer van Zuylesteyn. In 1695 werd hij verheven tot graaf van Rochford, baron van Engfield en burggraaf van Turnbridge. Om de titels ook materieel te kunnen schragen, ontving de kersverse graaf uitgebreide landerijen in Ierland.

Willem van Nassau trouwde met Jane Wroth, een hofdame van koningin Mary. De levensstijl van het echtpaar getuigde van een smaak die duidelijk beïnvloed was door de vorstelijke kringen waar zij deel van uitmaakten. De uitbundige wijze waarop het huwelijk werd gevierd van beide hovelingen, ontlokte dan ook zure opmerkingen aan de pen van buurvrouw Margaretha Turnor. De inrichting van Zuylesteyn in deze periode was zonder meer rijk en zeer modieus te noemen. Het echtpaar deelde de voorkeur van koningin Mary voor porselein en in 1708 stonden er dan ook honderden potten, vazen, koppen, schotels, borden etc. opgesteld in

Chinees porseleinen zoutvaatje,
Geschonken door de heer J.W.N van Achterbergh.
foto: Bulletinredactie.

het huis.

De nazaten van de graaf en gravin van Rochford woonden meestal op hun bezittingen in Engeland, zodat wij minder van hen weten. Natuurlijk is het huwelijk dat dochter Henriëtte van Nassau Zuylesteyn in 1715 sloot met Frederik Christiaan Reinhardt van Reede voor ons belangrijk. Het verbond de beide families en bracht Amerongen en Zuylesteyn nog dichter bij elkaar dan zij geografisch reeds lagen.

En plotseling kwam dan de 4de graaf van Rochford in ons blikveld: een man waar wij nog maar weinig van weten. Behalve dan, dat hij "op grote voet leefde", een karakterisering die altijd nieuwsgierig maakt. Een man ook, die ongetwijfeld over diplomatieke talenten beschikte, getuige de gezantschappen die hij vervulde aan de vorstelijke hoven van Sardinië, Spanje en Frankrijk. Maar deze Rochford komt ons uit de schaduwen van het verleden tegemoet, niet getooid met roemruchte wapenfeiten maar, bijna elegant, met een porseleinen zoutvat op zijn uitgestrekte hand. Wat zegt zo'n porseleinen zoutvat eigenlijk over de man, over zijn tijd? Waarom kocht hij een Chinees porseleinen eetservies?

In de loop van de 17de eeuw waren porseleinen serviezen uit China en Japan de tafels van de rijken gaan sieren. Hard, helder en transparent, was porselein zeer geschikt om als serviesgoed te gebruiken. Dankzij de decreten van Lodewijk XIV, die geboden dat gouden en zilveren eetserviezen omgesmolten dienden te worden om de geldverslindende oorlogen van Frankrijk te kunnen bekostigen, werd Chinees porselein een goed alternatief op de gedekte tafel. De handel op China nam in het begin van de 18de eeuw enorm in omvang toe. Maar naast Chinees porselein, kwam in de 18de eeuw ook het porselein uit Saksen langzaamaan op de Europese markt. De zeer rijken konden vanaf 1734 een porseleinen servies uit de fabriek van Meissen bestellen; toch waren de serviezen van Chinees porselein goedkoper. In China werd op bestelling porselein gemaakt naar voorbeelden uit Europa, het 'Chine de commande'. Indien men werkelijk goede sier wilde maken, liet men in China ook de talloze serviesdelen decoreren met het familiewapen. In boedelbeschrijvingen uit de 18de eeuw worden dergelijke serviezen met familiewapens, veelvuldig genoemd. Helaas zijn maar weinig grote

Chine de commande serviezen overgebleven in ons land. Een zo'n bijzonder servies is dat met het Van Reede-wapen, dat in het bezit is van de Fundatie van Renswoude te Utrecht. Een ander Chine de commande servies met een familiewapen, werd omstreeks 1760 besteld door de 4de graaf van Rochford. De kwaliteit en herkomst van dit servies, rechtvaardigen alleszins de wens om hier in de toekomst dieper op in te gaan.

Er rijzen intrigerende vragen omtrent de rol die het servies speelde in het huishouden van Rochford. De 4de graaf van Rochford was gezant op belangrijke posten als het Spaanse hof en Parijs. Nu was het gebruikelijk dat een gezant beschikte over fraai serviesgoed voor representatieve doeleinden. Het is echter niet waarschijnlijk dat dit servies deze functie had. Zeker in Parijs (1768), waren serviezen van zilver of van zacht porselein, bijvoorbeeld uit de koninklijke manufactuur van Vincennes, bijzonder gewild. Bestelde Rochford het servies dan voor zijn eigen tafel in een van zijn Engelse huizen of voor Zuylesteyn? De duidelijke verwijzing op het zoutvat naar zijn Nassau Zuylesteyn relatie, maakt een veronderstelling naar dit laatste zeer wel mogelijk. Nader onderzoek kan nog interessante informatie opleveren. Wij zijn in elk geval de schenker bijzonder erkentelijk voor zijn gebaar. Een bijzonder en zeldzaam stuk kan thans worden getoond in ons Kasteel dat zo'n nauwe band heeft met het Zuylesteyn van William Henry van Nassau, 4de graaf van Rochford.

* * *

EEN AANWINST VOOR DE BIBLIOTHEEK

Voor de eigen bibliotheek in de conservatorenkamer op Kasteel Amerongen heeft de heer dr. J. Heniger een uitgave van zijn originele proefschrift (1986) "Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein (1636-1691) and Hortus Malabarius, A contribution to the history of Dutch Colonial Botany" aan de Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen geschonken. Deze studie is een waardevolle aanwinst voor onze bibliotheek. De redactie heeft alvast dit geschenk met veel genoegen en in dank aanvaard voor de Stichting Vriendenkring.

H.F.R.-vB.

* * *

IJZEREN MANNEN - HOUTEN SCHEPEN

Het is onze oud-vrijwilligster mevrouw Claar Kolff die, met een brochure van de Utrechtse Hortus in de hand, aan mij vraagt: "Wie is die man?". Zij wijst op de naam Hendrik Adriaan van Reede. Ik heb geen idee. Familie van onze Godard Adriaan van Reede, heer van Amerongen? Onze nieuwsgierigheid is gewekt en de zoektocht kan beginnen. Door een aantal soms heel verrassende vondsten bereiken wij uiteindelijk ons doel.

Deze mannen, Godard Adriaan van Reede (1621-1691) en Hendrik Adriaan van Reede (1636-1691), stammen af van dezelfde overgrootvader Goert van Reede van Saesveld (1516-1585). Hun grootvaders, Gerard van Reede en Frederik van Reede, zijn broers. De mannelijke familielijn gaat verder in de zonen van deze twee broers, te weten Ernst en Godard. De zoon van Ernst van Reede blijkt Hendrik Adriaan van Reede tot Drakestein, heer van Mijdrecht te zijn. Onze Godard Adriaan van Reede is zijn achterneef en ook zijn tijdgenoot. Het eerste 'bruggetje' naar Kasteel Amerongen is gevonden.

Het spoor volgend, dat wij in de Utrechtse Hortus uitgave vinden, brengt ons bij J. Heniger, schrijver van een proefschrift getiteld: "Hendrik Adriaan van Reede tot Drakestein (1636-1691) and Hortus Malabaricus".

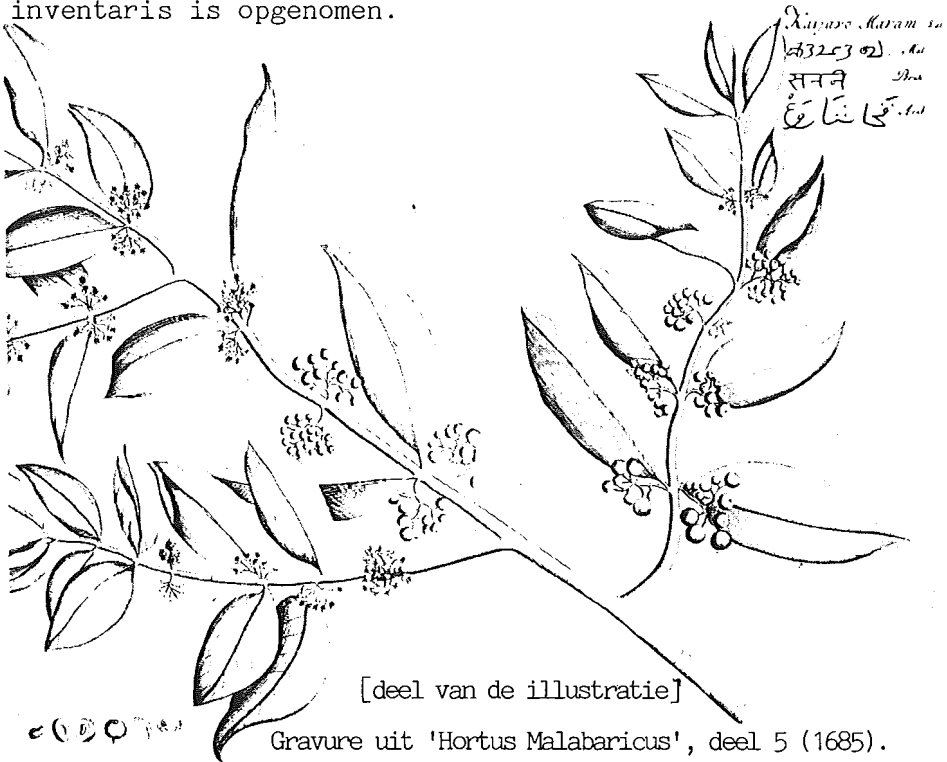
Indertijd schreef Jan Meemelink, in zijn boekrecensie in het tijdschrift "Groei & Bloei" (september 1988, blz. 45), onder andere het volgende over dit boekwerk:

"De 'Hortus Malabaricus', een volumineus, twaalfdelig werk over de exotische flora van Malabar, een gebied aan de westkust van India, en zijn "auteur" zijn het onderwerp van een gedegen studie, die als ondertitel meekreeg:

'A contribution to the history of Dutch colonial botany'. De 'Hortus Malabaricus' is een van de vele fraaie plaatwerken die in de 17de en 18de eeuw in Nederland werden uitgegeven. In botanisch opzicht is de 'Hortus Malabaricus' een van de belangrijkste werken die de grondslag vormden voor de naamgeving van de tropische flora van Azië. Deze studie is dan ook zeer welkom omdat zij uitgebreid het leven en werken van de hoofdrolspeler van dit werk belicht." Meemelink besluit met: "De Engelse tekst is wat stroef. Van harte aanbevolen voor degene die zich in

die fascinerende tijd wil verdiepen en nader met de 'Hortus Malabaricus' wil kennis maken."

In trance, met rooie oortjes, heb ik het boek gelezen. De stroefheid van het Engels vergeet je als je leest over die tijd van 'ijzeren mannen en houten schepen'; geboeid door de volharding, de moed, de eierzucht en de prestaties van deze mensen die werkelijk bestaan hebben en op de voorgrond of tussen de coulissen het verhaal laten gebeuren. Tot mijn verrassing vond ik bij Heniger het tweede 'bruggetje' naar Kasteel Amerongen. Hendrik Adriaan van Reede heeft de delen twee tot en met tien van de 'Hortus Malabaricus' opgedragen aan verschillende hoge personages. Zo blijkt het vijfde deel opgedragen te zijn aan Godard Adriaan van Reede van Amerongen! En het derde 'bruggetje' werd mij zomaar in de schoot geworpen door mevrouw dr. E.P. de Booy, die onlangs bij de presentatie van het door haar opnieuw geïnventariseerde Huisarchief van Kasteel Amerongen, in haar speech duidelijk de naam van Hendrik Adriaan van Reede noemde, omdat ook deze Van Reede in de inventaris is opgenomen.

Gravure uit 'Hortus Malabaricus', deel 5 (1685).

In Appendix I, blz. 266 van Heniger's studie, is een genealogisch overzicht opgenomen van de Van Reede familie. Daaruit blijkt dat er onder de hoge personages nog méér familieleden van Hendrik Adriaan van Reede, als bewijs van zijn eerbied, in de verschillende delen van de 'Hortus Malabaricus' genoemd zijn.

Het onderstaande lijstje laat dat zien; de delen een tot en met drie zijn als volgt opgedragen (zoals op blz. 100/101):

- Deel 1 : ...aan Joan Maatsuiker, Gouverneur-Generaal van Nederlands Oost-Indië (deel 1 (1678) heruitg. 1686)
- Deel 2 : ...aan Gillis Valckenier, burgemeester en raadsheer van Amsterdam en directeur van de Oost-Indische Compagnie V.O.C. [en andere burgervaderen, raadsheren en directeuren(red.)] (deel 2 (1679))
- Deel 3 : ...aan Noetavile-Virola, koning van Cochin (etc)
- Deel 4 : ...aan Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken 1647-1692, Heer van Zuilen (deel 4 (1683))
- Deel 5 : ...aan Godard Adriaan van Reede 1621-1691, Heer van Amerongen (deel 5 (1685))
- Deel 6 : ...aan Willem van Nassau 1649-1708, Heer van Zuylesteyn (deel 6 (1686))
- Deel 7 : ...aan Diederik van Baer ? - 1683, getrouwd met Maria van Reede ? - 1662 (deel 7 (1688))
- Deel 8 : ...aan Frederik Adriaan van Reede 1659-1738, baron van Renswoude (deel 8 (1688))
- Deel 9 : ...aan Godard Willem van Tuyll van Serooskerken 1647-1708, Heer van Welland (deel 9 (1689))
- Deel 10 : ...aan Hendrik Utenhove 1630-1715, Heer van Amelisweerd (deel 10 (1690))

In 1691 overleed Hendrik Adriaan van Reede. Kan dat de reden zijn dat de delen 11, uitgegeven in 1692 en 12 uitgegeven in 1693 aan niemand zijn opgedragen?

De redactie is blij het nu volgende artikel te mogen opnemen in het Bulletin. Dit stuk werd eerder gepubliceerd in Spiegel Historiae, 13de jaargang, nummer 9, september 1978.

H.F. Rotgans - van Blerkom

* * *

Marian Fournier

**H. A. VAN REEDE TOT DRAKESTEIN
en de 'HORTUS MALABARICUS'**

Driehonderd jaar geleden verscheen het eerste deel van de 'Hortus Malabaricus'. Dit artikel gaat nader in op het ontstaan van dit boek en zijn betekenis tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de botanie in de 17de en 18de eeuw.

De 17de- en 18de-eeuwse natuuronderzoekers verkregen door bemiddeling van werknemers van Nederlandse en Engelse handelsondernemingen een belangrijk deel van hun kennis van de inheemse planten van Azië, Zuid-Afrika en Noord- en Zuid-Amerika. Hoewel een aantal van de toenmalige Nederlandse en Engelse bezittingen in India en Noord- en Zuid-Amerika al eerder door Europeanen, met name Spanjaarden en Portugezen verkend was, was er toch betrekkelijk weinig bekend over de planten- en dierenwereld van deze gebieden. Pas in de 17de eeuw kwam daarin langzaam verandering. De ambtenaren en soldaten van handelsondernemingen als de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) kwamen tijdens hun reizen en op hun standplaatsen in aanraking met levensomstandigheden die sterk van de Europese verschilden. Klimaat, ziekten, voeding, zeden en gewoonten van de bevolking en de omringende natuur waren heel anders. Sommigen beschreven, wanneer zij weer in Europa teruggekeerd waren, de landen, waar zij geweest waren en de wonderlijke dingen die zij daar hadden gezien. Goede voorbeelden daar-

---->

Hendrik Adriaan van Reede tot Drakestein (1636-1691).
Anonieme gravure. Museum Boerhave, Leiden.

van zijn de 'Naauwkeurige Beschrijvinge van Malabar, Chorumandel En het eylandt Ceylon' (Amsterdam 1672) van de hand van Phillippus Baldaeus en de 'Zee en Lant-Reize door verscheidene gewesten van Oost-Indien' (Amsterdam 1682) van de hand van Johan Nieuhof.

Een klein aantal mensen bestudeerde tijdens hun verblijf in den vreemde de planten- en/of dierenwereld en legde gegevens vast, die later gepubliceerd werden. Willem Piso en Georg Marcgraf bijvoorbeeld beschreven respectievelijk in hun 'De Medicina Brasiliensi' en 'Historiae rerum Naturalium Brasiliae', die te zamen in één band uitgegeven zijn (Leiden 1648) een aantal Zuid-Amerikaanse planten. Zij waren beiden rond 1640 enige jaren werkzaam als arts in Maurits-stad (Recife) en maakten van daaruit reizen door het binnenland van Brazilië. Jacob Bontius beschreef in zijn 'De Medicina Indorum', dat in 1642 in Leiden uitgegeven werd, niet alleen een aantal op Java voorkomende ziekten maar ook planten, die hij in de omgeving van Batavia (Djakarta) gevonden had.

Het waren meest artsen, die een dergelijke studie ondernamen. Dat lag voor de hand, want botanie en ook zoölogie waren destijds nog zeer nauw met de geneeskunde verbonden en alle artsen deden tijdens hun studie een behoorlijke kennis van planten op. Verschillende artsen hebben door het beschrijven van tropische planten een belangrijke bijdrage geleverd aan de botanie. Het waren echter twee niet-medisch geschoolde ambtenaren van de VOC, die in de 17de eeuw de twee beroemdste en belangrijkste boeken geschreven hebben over de planten van het Verre Oosten: Georg Everhard Rumph (1627-1702) en Hendrik Adriaan van Reede tot Drakestein (1636-1691).

Rumph en Van Reede werkten beiden in de tweede helft van de 17de eeuw voor de VOC, de eerste op Ambon, de tweede op verschillende plaatsen in India, maar voornamelijk in Malabar, het zuidelijke deel van de Indiase westkust. Rumph beschreef in een aantal boeken de natuurlijke historie van het eiland waar hij woonde en werkte en ontdeed daarbij zeer veel moeilijkheden, waarvan niet de minste was, dat hij de laatste dertig jaar van zijn leven blind was. In zijn 'Herbarium Amboinense' beschreef hij ongeveer twaalfhonderd planten, die hij nauwkeurig bestudeerd had. Rumph was al in 1663 bezig met het samenstellen van het manuscript van dit boek, dat echter pas na

zijn dood gedurende de jaren 1741 tot 1750 in zes delen in Amsterdam gepubliceerd werd. Van Reede daarentegen vervaardigde samen met een aantal medewerkers in nauwelijks anderhalf jaar het manuscript van zijn monumentale 'Hortus Malabaricus' en de publikatie ervan vond vrijwel onmiddellijk daarna plaats.

H.A. van Reede tot Drakestein.

Hendrik Adriaan van Reede was de jongste van twaalf kinderen uit een gezin van een adellijk en invloedrijk Utrechts geslacht. Nadat hij al een aantal jaren in het buitenland rondgezworven had, nam hij in 1656, twintig jaar oud, als soldaat dienst bij de VOC. Binnen de VOC maakte hij carrière en in 1661 was hij luitenant in het leger van de VOC, in welke functie hij deelnam aan de verovering van Malabar op de Portugezen. De veldtochten, die admiraal Rijklof van Goens tussen 1658 en 1663 tegen de Portugezen ondernam, leidden tot de vestiging van het Nederlands gezag in Malabar. In 1662 werd onder andere Cochin, een van de belangrijkste steden in Malabar, belegerd. Tijdens de bestorming van het paleis van het Cochinse koningshuis nam Van Reede op verzoek van Van Goens de rani (koningin) gevangen en redde haar daarmee van de slachting, die door de Nederlanders werd aangericht. Daar de troonopvolging in de Malabaarse koningshuizen via de rani geregeld werd, is deze gebeurtenis zeker van invloed geweest op de latere verhouding tussen Van Reede en de Malabaarse gezagsdragers.

Toen Van Reede, nadat de verovering van Malabar een feit was, aangesteld werd als hoofdbestuurder van het Cochinse koninkrijk kreeg hij bovendien een unieke gelegenheid om de bevolking en de onderlinge relaties van haar diverse geledingen te leren kennen. In die functie regelde hij namelijk de dagelijkse zaken aan het hof en onderhield tevens de contacten tussen het hof en VOC. Eind 1669 werd Van Reede, die in de voorgaande jaren veel werk in Malabar verricht had met het doel orde op zaken te stellen, op voordracht van Van Goens benoemd tot commandeur van Malabar. Tijdens zijn bestuur maakte hij, evenals daarvoor, verschillende reizen, vaak van militaire aard, door Malabar, liet versterkingen aanleggen rond Nederlandse forten en handelposten en behartigde de handelsbetrekkingen met de Malabaarse vorsten. Zeven jaar na zijn benoeming noopten

ernstige meningsverschillen met Rijklof van Goens, die het militaire opperbevel over Malabar voerde, hem ontslag te nemen. Deze meningsverschillen sproten gedeeltelijk voort uit de hooggespannen verwachtingen die Van Goens koesterde ten aanzien van de winsten, die de VOC uit Malabaarse peper zou kunnen maken, maar die nooit gerealiseerd werden. Bovendien hadden Van Goens en Van Reede verschillende opvattingen over de manier waarop de VOC haar handelsbelangen veilig diende te stellen. Van Goens stond een harde lijn voor en schuwde gewapende conflicten niet, terwijl Van Reede de gematigde lijn van overleg met de inlandse heersers volgde.

Van Reede vertrok na zijn ontslag naar Batavia, waar hij enige tijd verbleef, en keerde in 1677 vandaar naar Nederland terug. Tijdens zijn verblijf in Nederland, dat slechts van korte duur zou zijn, nam Van Reede enkele bestuurlijke taken in de provincie Utrecht op zich. In 1684 verzochten de Heren XVII van de VOC hem een inspectiereis te maken langs hun bezittingen in India en Zuid-Afrika, onder andere met het doel daar paal en perk te stellen aan corruptie en andere misstanden. Van Reede vertrok nog hetzelfde jaar met zijn gevolg. Tijdens zijn verblijf in Negapattinam, aan de oost-kust van India, maakte Van Reede een begin met de aanleg van een fort op die plaats en liet de inspectie van de handelsposten in Coromandel over aan zijn plaatsvervanger Johannes Bacherus.

Op Ceylon stichtte Van Reede in 1690 in de stad Jaffna een seminarium voor de opleiding van predikanten, onderwijzers, schrijvers en tolken, die daar onder meer onderwezen werden in de inheemse talen van India.

Nog voordat Van Reede zijn inspectietocht voltooid had, overleed hij in 1691 aan boord van zijn schip voor de kust van India en werd in Suratte begraven.

De Hortus Malabaricus

In 1678 verscheen in Amsterdam het eerste deel van de 'Hortus Malabaricus', in de daarop volgende vijftien jaar verschenen de overige elf delen van dit boek en in 1686 werd de Nederlandse vertaling van de eerste twee delen van de hand van Abraham van Poot gepubliceerd.

De twaalf delen van dit boek zijn uitgevoerd in folioformaat en bevatten te zamen zevenhonderd eenennegentig gra-

vures van planten, waarvan de meeste op dubbel-folioformaat zijn uitgevoerd. Een aantal planten zijn zo gedetailleerd bestudeerd dat meer dan één gravure nodig bleek om een en ander vast te leggen, zodat er in het boek in totaal ongeveer zevenhonderd vijftwintig verschillende soorten planten afgebeeld en beschreven zijn, die alle in Malabar voorkomen en er grotendeels inheems zijn.

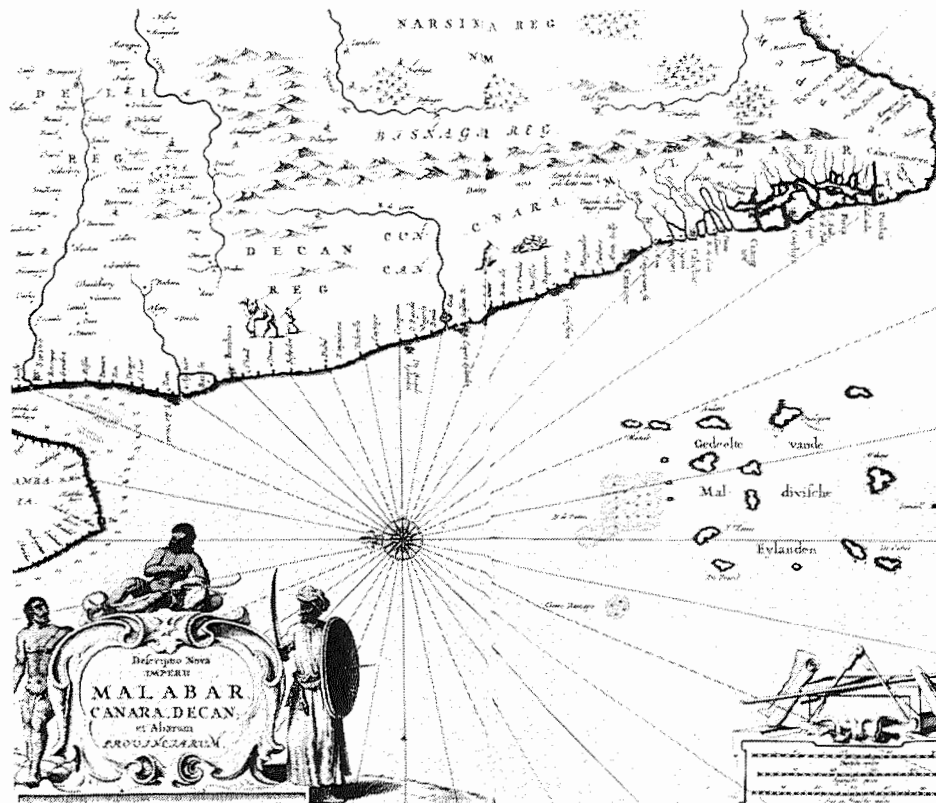
De beschrijving van elke plant begint met het opsommen van de naam van de plant in verschillende talen: in het Malayalam (de taal van de bevolking van Malabar) en Sanskriet (de taal van de brahmanen, waartoe de Malabaarse geleerden behoorden) en voor een deel ook in het Portugees en Nederlands, waaruit blijkt dat zowel de Portugezen als de Nederlanders tijdens hun verblijf in Malabar de veel voorkomende en meest opvallende planten, voor het grootste deel bomen, van een naam in hun eigen taal hadden voorzien.

De plant wordt verder volgens een strikt schema beschreven: wortel, stengel, blad, bloem, vrucht en zaad.

Bladvorm, bladstand, aantal en vorm van de bloembladeren en het aantal meeldraden en stampers worden daarbij vermeld. Ook de vindplaats, grondsoort waarin de plant groeit, de bloei- en vruchtdragende tijd worden bij veel planten aangegeven. Veel nadruk valt bij de beschrijving op de kleur, geur en smaak van de afzonderlijke plantedelen. De beschrijving van de plant wordt meestal afgesloten met vermelding van het gebruik van de plant door de Malabaren, waarbij de meeste aandacht wordt geschonken aan de medicinale toepassing. Dit schema is overigens lang niet bij alle planten volledig uitgewerkt.

Op de gravures worden de Malayalamse en Sanskritische naam vermeld in lettertekens van de betreffende taal; de Malayalamse en vaak de Sanskritische naam worden ook in Romeinse lettertekens aangegeven, terwijl op vele gravures een transcriptie van de Malayalamse naam in Arabische letterte-
bijevoegd is. De manier waarop de planten afgebeeld zijn, wijkt af van de destijds gebruikelijke: in plaats van de plant in het midden van het vlak in verticale stand te plaatsen, wordt in de 'Hortus Malabaricus' de plant meestal afgebeeld langs een der diagonalen van het vlak.

Bij het uitzonderlijk grote formaat van de gravures (ca. 34 x 43 cm) werkt deze vlakverdeling, esthetisch gezien, echter veel beter. Het formaat van de gravures werd bepaald

De kust van Malabar, waar Van Reede tot commandeur benoemd werd.
 Gravure uit Ph. Baldaeus, 'Beschrijving der Oost-Indische kusten....'
 (Amsterdam 1672).

door de afmetingen van de tekeningen, die Van Reede liet maken. Deze tekeningen zijn van dubbel-folioformaat en worden nu bewaard in het British Museum [tegenwoordig in British Library (red.)] in Londen.

Van Reede en zijn medewerkers kozen dit formaat in verband met hun wens de planten zoveel mogelijk op ware grootte af te beelden. Behalve een tak of volledige plant met bloemen, bladeren en vruchten zijn vaak de bloem en vrucht en details daarvan, zoals de doorsnede van de vrucht nog eens apart afgebeeld. Dit draagt bij tot een evenwichtige vlakvulling en verschaft tevens nieuwe informatie. Doordat deze details niet vergroot zijn weergegeven, is de mate van extra informatie echter beperkt.

Uit de plaatsnamen, die in de beschrijvingen vermeld worden, blijkt dat de meeste planten in de nabijheid van Cochin voorkomen en daar waarschijnlijk ook verzameld werden.

Het ontstaan van het manuscript.

De wijze waarop het manuscript in Malabar samengesteld werd en zijn beweegredenen om eraan te beginnen heeft Van Reede vastgelegd in een uitvoerig voorwoord bij het derde deel van de 'Hortus Malabaricus'. De voorwoorden, die verschillende van Van Reede's medewerkers aan een aantal andere delen van het boek toegevoegd hebben en gegevens uit het archief van de VOC completeren het beeld, dat Van Reede schetst.

Tijdens zijn verblijf in Malabar was Van Reede onder de indruk gekomen van de weelderige tropische plantengroei in dat gebied, zozeer zelfs, dat hij er ook in ambtelijke stukken melding van maakte. Hij meende dan ook dat de Europese geleerden en zeker de botanici met deze flora kennis moesten maken, al was het alleen maar op papier. Het was hem bovendien opgevallen dat de inheemse bevolking een groot aantal van deze planten gebruikte als geneesmiddel en daar ook baat bij vond. De geneeskundigen in Europa stelde hij, zouden er wel bij varen als zij kennis konden nemen van deze geneeskrachtige planten. De overweging dat de VOC de geneesmiddelen voor haar werknemers uit Nederland liet overkomen, nadat ze daar voor een deel eerst geïmporteerd waren uit Oosterse landen, was voor Van Reede misschien wel de belangrijkste reden om aan de beschrijving van de flora van Malabar te beginnen. Want, zo meende hij, gezien het bederfelijk karakter van de geneesmiddelen en

de lange transporttijden, zou het voor de VOC veel goedkoper en voor de zieken veel beter zijn, om de geneesmiddelen te kopen. Het probleem hoe haar ambtenaren van goede geneesmiddelen te voorzien, had destijds ook de volle aandacht van de bestuurders van de VOC.

Hoewel Van Reede het plan opgevat had de flora van Malabar te beschrijven, zag hij in dat hij dat niet zelf zou kunnen doen. Hij had het te druk met zijn bestuurlijke beslommeringen en bovendien wist hij vrijwel niets van botanie af. Onder die omstandigheden lag het voor de hand iemand hiertoe opdracht te geven. Toen dan ook in het voorjaar van 1674 pater Mattheus, een ongeschoeide carmeliet uit de orde van St. Joseph in Cochin kwam, zag Van Reede daarin onmiddellijk een kans zijn plan te verwezenlijken. Pater Mattheus, wiens lekennaam Pietro Foglia luidde en die in Napels geneeskunde gestudeerd had, had de reputatie over grote kennis van de Malabaarse flora te beschikken. Door zijn orde was hij naar de Libanon en India gestuurd en had zich op beide plaatsen in de lokale flora verdiept. Pater Mattheus begon op verzoek van Van Reede met behulp van zijn aantekeningen met de beschrijving van de hem omringende planten. Toen pater Mattheus enige tijd bezig was, werd het Van Reede duidelijk dat hij toch niet zo'n goede keus gemaakt had: hij vond de tekeningen onvolledig en de beschrijvingen oppervlakkig.

De mening van Paul Hermann, de latere Leidse hoogleraar in de geneeskunde en botanie, die in het vroege voorjaar van 1675 een bezoek bracht aan Malabar, gaf de doorslag. Deze liet, nadat hij pater Mattheus' werk gezien had, aan Van Reede doorschemeren dat op deze wijze geen goed botanisch werk tot stand zou komen. Van Reede besloot daarop opnieuw te beginnen en trof maatregelen om op een effectieve manier planten en gegevens te verzamelen. Hij verzocht een aantal Malabaarse artsen de planten, die zij belangrijk vonden, te verzamelen en hem te vertellen wat de bijzondere eigenschappen van die planten waren.

De goede relatie tussen Van Reede en de inlandse gezagsdragers heeft zeker bijgedragen tot het welslagen van dit deel van het project. Hij vond een aantal mensen bereid voor hem tekeningen te maken van de planten, die hem gebracht werden. De enigen die hun tekeningen signeerden, waren Marc'celis Splynter en Anton Jacob Goedkint, vaandrig in het leger van de VOC, maar uit notities op de tekeningen voor de

'Hortus Malabaricus' blijkt duidelijk dat er nog meer tekenaars meegewerkt hebben.

Een aantal geleerde brahmanen brachten ten behoeve van Van Reede al pratend met elkaar hun kennis over de betreffende plantensoorten bijeen. Een groot probleem bij deze werkwijze, die erop gericht was zoveel mogelijk te profiteren van de kennis van de inheemse bevolking, vormde de communicatie tussen Nederlanders en Malayali, die over het algemeen elkaars taal niet spraken. Meestal fungeerde het Portugees als tussenstap: Malabaarse christenen en halfbloeden van Portugese afkomst spraken vaak zowel Malabaars als Portugees. Met behulp van de tolken Manuel Carneiro en Herman Christiaan de Donep werden de gegevens verzameld en opgetekend. Aan de hand van deze aantekeningen werd tenslotte door Johannes Casearius, predikant in Cochin, de uiteindelijke tekst opgesteld, waarbij hij ook nog de notities van pater Mattheus raadpleegde. De meeste wetenschappelijke boeken werden in die tijd nog in het Latijn geschreven en juist daarom werd aan Casearius, die als theoloog het Latijn goed beheerste, gevraagd de Latijnse tekst samen te stellen. Doordat er zoveel mensen aan het project meewerkten, kon al in april 1675, enkele maanden na het bezoek van Hermann, een manuscript, bestaande uit ruim honderd tekeningen met de bijbehorende beschrijvingen, naar Nederland worden gezonden om daar gedrukt en gepubliceerd te worden. Ondertussen ging men in Malabar onder leiding van Van Reede door met het verzamelen van nieuwe gegevens. Een Latijnse tekst werd echter niet meer direct opgesteld, omdat Casearius in de loop van 1676 wegens ziekte Cochin verliet en naar Batavia vertrok, waar hij het volgende jaar overleed. In totaal werden er nog eens ongeveer zevenhonderd tekeningen en de bijbehorende aantekeningen gemaakt, totdat Van Reede in het najaar van 1676 door zijn ruzie met Van Goens genoodzaakt was vrij onverwacht uit Cochin te vertrekken. Hij nam de tekeningen en gegevens met zich mee naar Batavia en bewerkte deze tijdens zijn verblijf aldaar, dat ongeveer een half jaar duurde. Wilhem ten Rhijne, een arts in dienst van de VOC, die grote belangstelling had voor de botanie, heeft hem hierbij geholpen. Voordat Van Reede in het najaar van 1677 Batavia verliet en naar Nederland zeilde, liet hij een kopie van de tekeningen en de aantekeningen maken en vertrouwde deze aan Ten Rhijne toe

voor het geval hij zelf onderweg schipbreuk zou lijden.

Het drukken van het boek

In 1676 of 1677 arriveerde Van Reede's manuscript in Nederland, waar de Amsterdamse uitgevers Jan van Dijck en Johannes van Someren de zorg voor het drukken en uitgeven op zich namen. Van Reede's manuscript, zo oordeelde men in Nederland, vertoonde een belangrijk mankement: het bevatte vrijwel geen verwijzingen naar de bestaande botanische literatuur, waarin de betreffende plant ook beschreven of vermeld was. Daar men van mening was dat deze verwijzingen onmisbaar waren, werd aan de Leidse hoogleraar in de geneeskunde en botanie, Arnold Syen, gevraagd of hij deze wilde toevoegen. Syen had daar wel oren naar en voorzag de beschrijvingen van de planten in het eerste deel van literatuurverwijzingen en enkele andere opmerkingen.

Dit eerste deel werd in mei 1678 gepubliceerd en toen enkele maanden later Syen plotseling overleed, werd zijn aandeel bij het samenstellen van de 'Hortus Malabaricus' overgenomen door Joan Commelin, een handelaar in geneesmiddelen, die in zijn vrije tijd de botanie beoefende. Enkele jaren later zou Commelin benoemd worden tot commissaris van de Amsterdamse Hortus Medicus in welke functie hij een belangrijk aandeel had in de opbouw van deze tuin tot een van de beroemdste in Europa.

Terwijl men bezig was met het gereedmaken van het tweede deel kwam Van Reede in juni 1678 in Nederland aan. De uitgevers en Commelin waren zeer verbaasd dat Van Reede nog zoveel tekeningen en de daarbij behorende beschrijvingen bij zich had. Zij hadden gemeend reeds het volledige manuscript ontvangen te hebben. Dit misverstand heeft tot gevolg gehad dat de volgorde waarin de planten in het boek worden behandeld een andere is dan Van Reede in gedachten had. Hij wilde namelijk eerst de bomen behandelen, vervolgens de struiken en tenslotte de kruiden. Maar nu waren al in het eerste deel struiken opgenomen en in het tweede deel kruiden en dat kon, zeer tot Van Reede's ongenoegen, niet meer veranderd worden, omdat de uitgevers al hoge kosten gemaakt hadden door de platen te laten graveren. Het laten graveren van de illustraties geruime tijd voordat het boek gepubliceerd werd en de grote omvang van het gehele werk zullen voor de uitgevers zeker een grote investering bete-

kend hebben. De erfgenamen van Jan van Dyck en Johannes van Someren besloten in 1681 dan ook een compagnie op te richten met de uitgevers Hendrik en Dirk Boom om de lasten te spreiden. Deze compagnie zou de overige tien delen van de 'Hortus Malabaricus' en de Nederlandse vertaling van de eerste twee delen, de 'Malabaarse Kruithof' uitgeven. De overige delen van de 'Hortus Malabaricus' zijn nooit in het Nederlands vertaald, waarschijnlijk wegens geringe belangstelling van de kant van de kopers.

De tekst van het derde deel werd aan de hand van Van Reede's aantekeningen samengesteld door Johannes Munnicks, hoogleeraar in de geneeskunde en botanie aan de universiteit van Utrecht. Munnicks sloot een contract met de uitgevers en met Van Reede en Commelin, waarin deze overeenkwamen dat Munnicks jaarlijks twee delen voor druk zou gereedmaken. Munnicks overschatte echter zijn krachten, want na drie delen bleek al dat hij dit tempo niet kon volhouden, ook al omdat hij naast zijn hoogleraarsambt nog een drukke artspraktijk had. Hij gaf zijn taak over aan zijn leerling en vriend Theodoor Janssonius van Almeloveen. Deze heeft één deel (het zevende) geredigeerd en werd toen opgevolgd door Abraham van Poot, een Amsterdamse arts, die de tekst van de overige delen samengesteld heeft.

Voordat alle twaalf delen gereed waren, overleed Joan Commelin, zodat Van Poot de samenstelling van het laatste deel alleen verzorgd heeft.

De betekenis van de 'Hortus Malabaricus'

De wetenschappelijke betekenis van de 'Hortus Malabaricus' moet worden beoordeeld tegen de achtergrond van de ontwikkeling van de botanie in de 17de en 18de eeuw. Hoewel tegen het einde van de 17de eeuw een begin gemaakt werd met het anatomisch en fysiologisch onderzoek van de plant, bestond de botanie gedurende deze periode nog voornamelijk uit het beschrijven van planten en het systematisch ordenen van alle bekende planten.

De theoretische grondslagen van de systematiek vormden een belangrijk punt van discussie, waarbij vragen aan de orde kwamen als: kan op grond van één kenmerk of één orgaan een ordening worden aangebracht of moet daarbij een groot aantal kenmerken, ontleend aan alle plantedelen, betrokken worden? Carolus Linnaeus, de belangrijkste systematicus

Titelprint, die in enkele delen van de 'Hortus' voorkomt.

van de 18de eeuw, hield vast aan de eerste mogelijkheid en baseerde zijn indeling van het plantenrijk op de onderlinge verschillen tussen de voortplantingsorganen - meeldraden en stampers - van de verschillende soorten planten.

Het grote aantal planten dat in de loop van de 17de en 18de eeuw voor het eerst beschreven werd, had een belangrijke invloed op de ontwikkeling van de systematiek. Dikwijls konden deze planten niet volgens de bestaande systemen gedetermineerd en geordend worden, omdat vooral de bloemen van tropische planten een voor die tijd onbekende bouw hadden. Joan Commelin zegt in zijn voorwoord bij het vijfde deel van de 'Hortus Malabaricus' [dat dus opgedragen is aan Godard Adriaan van Reede, heer van Amerongen, (red.)] heel duidelijk dat het hem grote moeite gekost heeft om de volgorde van de planten vast te stellen, omdat er zoveel bij waren met hem onbekende structuren.

De Indiase flora was tegen het einde van de 17de eeuw niet volledig onbekend in Europa. Klassieke schrijvers als Dioscorides en Theophrastus hadden al enkele uit India afkomstige planten beschreven. Ook door ontdekkingsreizigers, van wie met name Jan Huygen van Linschoten genoemd kan worden, werden vaak bloemen en planten in hun reisverhalen beschreven. De eerste wat meer uitvoerige boeken over de flora van India waren al een eeuw voordat het eerste deel van de 'Hortus Malabaricus' gepubliceerd werd, verschenen. Garcia da Orta, een Portugese arts, die in Goa leefde, publiceerde in 1565 zijn 'Coloquios dos simples e drogas he cousas medicinais da India'. In dit boek beschreef hij een groot aantal Indiase geneesmiddelen, waaronder een zestigtal planten. Christobal Acosta's 'Tractado de las drogas y Medicinas de las Indias Orientalis' verscheen in 1578. Hij valt daarin weliswaar dikwijls terug op de gegevens van Da Orta, maar vult deze aan met zijn eigen waarnemingen. Beide boeken werden door Carolus Clusius in het Latijn bewerkt en in deze vorm door veel Europese botanici geraadpleegd.

Niet alleen via afbeeldingen en beschrijvingen nam men in Europa kennis van de tropische flora's, maar in vele universiteits- en stadstuinen werden planten uit zaden en wortels gekweekt, die door uit India, Afrika en Amerika terug

Tab. Hort. Ind.
1712 in 3. p. 101. m.
Hibiscus
arabicus
نورسوقى الطينى

Illustratie uit deel IV van de 'Hortus'.
Onderaan de gravure een Malabaars landschap.

gekeerde schepen meegebracht waren. Hoewel dat vaak niet lukte, werden er toch rond 1700 al een groot aantal exotische planten gekweekt in Nederland. De Leidse Hortus Botanicus en de Amsterdamse Hortus Medicus dankten hun roem deels aan de exoten, die er te zien waren. Hoewel het bestuderen van de levende plant veel betrouwbaardere gegevens oplevert, bleef destijds de belangrijkste bron van informatie over een tropische plant toch de afbeelding, die ter plaatse gemaakt was, daar deze planten in Europa vaak onvolledig tot ontwikkeling kwamen, niet bloeiden of geen zaad zetten.

De betekenis van de 'Hortus Malabaricus' is gelegen in de beschrijving van vele nieuwe soorten: de ruim zeventienhonderd vijftientig afgebeelde en beschreven planten waren grotendeels onbekend in Europa. Voor zover een aantal planten al eerder beschreven was, was dat meestal onvolledig gebeurd en vaak zonder enige illustratie. Hoewel de 'Hortus Malabaricus' moeilijk toegankelijk is, doordat de planten met de Malayalamse naam aangeduid worden en niet duidelijk aangegeven is in welke volgorde de planten behandeld worden, bleef dit boek tot ver in de 18de eeuw juist door de hoge kwaliteit van de afbeeldingen de meest nauwkeurige bron van informatie over de Malabaarse planten. Aangezien tot het eind van de 18de eeuw vrijwel onbekend was welke planten er in de binnenlanden van India voorkomen, omdat veel informatie de botanici bereikte via werknemers van diverse handelsondernemingen die praktisch alleen aan de kust verbleven en zelden of nooit het binnenland introkken, werd de 'Hortus Malabaricus' vaak beschouwd als een flora van geheel India.

Uit het voorafgaande mag geconcludeerd worden dat Van Reede niet beschouwd moet worden als een botanicus, maar veeleer als een goed organisator, die vanuit zijn belangstelling voor de plantenwereld kundige medewerkers om zich heen verzamelde en enthousiast wist te maken om een in veel opzichten unieke flora samen te stellen: de 'Hortus Malabaricus', waarvan het eerste deel precies driehonderd jaar geleden gepubliceerd werd.

KERST IN KASTEEL AMERONGEN

Eerst een woord vooraf:

Uit onze 'Vriendenkring' heeft zich een vrijwilligster gemeld, mevrouw Helma van Zutphen, die dit najaar een kerstbeurs op het kasteelterrein zal organiseren, nu mevrouw Wil van der Sleen, na tien jaar organisatie van de kerstmarkt, heeft aangegeven deze werkzaamheden te willen beëindigen. Naast de leiding van 'het winkeltje' heeft mevrouw van der Sleen een andere taak op zich genomen in kasteelverband.

Nieuwe mensen brengen nieuwe ideeën met zich mee. Zoals het onderstaande programma laat zien, zal dit evenement in een totaal andere vorm worden opgezet. Komt allen... Deze kerstbeurs is iets nieuws!

<>

Kerstbeurs 2000 met veel exposanten - 23 t/m 26 november

Op het terrein van Kasteel Amerongen zal van 23 november tot en met 26 november een 'Lifestyle Kerstbeurs' worden gehouden. Het Kasteel, het voorplein en de bijgebouwen zullen gehuld zijn in kerstsfeer. U kunt er de nieuwste kersttrends zien (en kopen) maar ook genieten van een glas glühwein en gepofte kastanjes. En..... voor het eerst is - bij hoge uitzondering - op deze dagen ook het Kasteel geopend. Beslist de moeite van een bezoek waard!

In 'het koetshuis' staan exposanten met onder andere: kerstcadeaus, antiek, zilver en glaswerk, kerstboomversieringen, prachtige meubelen, antiek linnen, speeldozen, heerlijke culinaire cadeautjes en een wijnproeverij.

In het Kasteel, dat speciaal voor deze dagen nog eens wordt opengesteld, kunt u genieten van harpmuziek. De tafel zal zijn gedekt met zilver en servies uit "oude tijden" en het Huis is prachtig aangekleed in kerststijl. De 'kasteelwinkel' is ook geopend. Zij biedt de van ouds bekende kerstcollectie, waaronder vele handgemaakte producten.

Op het voorplein worden gepofte kastanjes en glühwein geserveerd. U kunt zich hier warmen aan de vuurkorven. Lekker genieten van het vuur en het prachtige uitzicht op Kasteel en uiterwaard.

Iedere dag zal er, naast de activiteiten in 'het koets-

huis' en het Kasteel, een speciale activiteit worden georganiseerd.

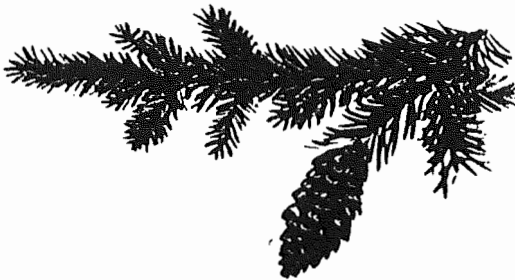
- * Op donderdagmiddag kunt u culinaire kersthapjes proeven.
- * Op vrijdagavond is er een veiling van klein antiek.
- * Op zaterdagmiddag zijn op het terrein blazers, die de sfeer nog eens verhogen.
- * Op zondagmiddag loopt de kerstman rond en er is een arrenslee, die u vanaf het toegangshek tot aan het Kasteel zal vervoeren.

De kerstbeurs is te bezoeken:

donderdag	23 november	van 11.00 uur tot 19.30 uur
vrijdag	24 "	van 11.00 uur tot 21.00 uur
zaterdag	25 "	van 11.00 uur tot 19.30 uur
zondag	26 "	van 11.00 uur tot 19.30 uur

De toegangsprijs bedraagt:

voor volwassenen	f 10,--
voor kinderen van 10 tot 18 jaar	f 7,50
voor donateurs van het Kasteel (op vertoon van geldige donateurskaart)	f 5,--

BLOEMENPLUKSTERS GEVRAAGD!

Help, wij hebben pluksters nodig voor het volgende seizoen in 2001! Deze noodkreet verlangt uitleg.

Wanneer Kasteel Amerongen op 1 april haar deuren opent voor het publiek, worden iedere donderdag boeketten gemaakt voor in het Huis, dat zal u bekend zijn.

Maar voordat het schikken begint, moeten de bloemen uiter-aard geplukt worden.

Wij hebben een aparte pluktuin en er mag dus niet uit de borders worden geplukt. Degene, die hiervoor zorg draagt wil ermee stoppen, vandaar de noodkreet aan het begin van dit verhaal.

Het plukseizoen loopt van een paar dagen vóór 1 april tot een paar dagen vóór 31 oktober. Op donderdagmorgen wordt er tussen 8 en 9 uur geplukt. De kar vol bloemen gaat dan richting Kasteel; in de keuken zijn al voorbereidingen getroffen om te schikken.

Op de vorige oproep om bloemenschiksters hebben wij veel positieve reacties gehad, zodat die groep nu bestaat uit elf enthousiaste vrouwen. Overigens zijn ook heren welkom!!

Wij streven naar een frequentie van één maal per drie weken plukken bij voldoende deelnemers. Uit positieve reacties van bezoekers over de mooie bloemen in huis blijkt dat plukken een dankbare taak is.

Reacties en vragen kunt u doorgeven aan:

mevrouw Riet van Manen, tel. 0343 - 456951.

KASTEELJOURNAAL

Bestuurlijke veranderingen:

Tijdens de donateursmiddag op 21 oktober j.l. heeft mevrouw C.L. Paul, directeur, een uiteenzetting gegeven over het reilen en zeilen op Kasteel Amerongen gedurende de laatste maanden. Zij heeft verteld over de bestuurlijke veranderingen die zich aan het ontwikkelen zijn.

De aanleiding is het verzoek van het bestuur van de Stichting Kasteel Amerongen geweest, aan de provincie Utrecht, tot het doorlichten van de bestuurlijke organisatie van Kasteel Amerongen. De heer A. Everts, oud-directeur van de Provincie Dienst Ruimte en Groen, heeft zijn bevindingen - na talloze gesprekken met bestuursleden en andere leden van de verschillende stichtingen - vastgelegd in een rapport.

Een van de veranderingen, binnenkort, zal zijn het instellen van een Raad van Toezicht. Mevrouw Paul kondigde aan, dat in deze Raad zitting zullen nemen jhr. dr. P.A.C. Beelaerts van Blokland en prof. dr. F.H.M. Grapperhaus. U leest meer hierover in het volgende Bulletin (in 2001).

. . .

Trengleisters.

Naast de vele huwelijksceremonies die op Kasteel Amerongen plaatsvinden, worden ook de Huisconcerten altijd goed bezocht. Dat geldt eveneens voor de Buitensportdag, die in augustus j.l. méér dan 1700 bezoekers binnen de kasteelhekken bracht. Nu, tijdens de herfstvakantie in de maand oktober, zijn de stukjes toneel bij 'Living History' zeer in trek bij jong en oud.

Het is Oktober 1900. Op het kasteel is het een drukte van belang in afwachting van een belangrijke gast. Het keukenpersoneel is druk in de weer, de kamers worden gereed gemaakt voor de gast, de tafel wordt feestelijk gedekt en de freule kleedt zich voor het diner.

En.... de toeschouwer wordt uitgenodigd om op bezoek te komen bij de bewoners van het kasteel.

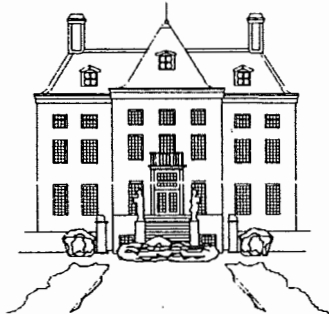
Eventuele vergelijkingen met vroegere kasteelbewoners zijn niet in het geding. De verhaallijn wordt gevat in een theaterspel met gefingeerde freules en hun moeder, de gravin. De knechts, de kokkin en de keukenmeiden bevolken de keuken. Boven, op de woonverdieping, loopt het 'hogere' personeel rond om de dames op hun wenken te bedienen.

Kort voor het "ter perse leggen" van dit herfstbulletin, kwam bij de redactie het volgende bericht binnen.

LAATSTE NIEUWS VAN DE BESTUURSTAFEL

In het bestuurlijk overleg, dat plaatsvond op 6 november j.l., is besloten jhr. dr. P.A.C. Beelaerts van Blokland te benoemen tot voorzitter van de Raad van Toezicht.

De heer Beelaerts van Blokland zal op maandag 20 november 2000 in deze nieuwe functie aantreden.

Dat het podium, waarop de spelers hun rollen gestalte geven, een vanouds historisch adellijk huis is, maakt alles alleen maar interessanter. Conservator Marieke Knuijt ziet erop toe dat kleding en accessoires historisch verantwoord zijn. Er wordt geacteerd met 'antieke' voorwerpen die, òf gekregen zijn, òf op een rommelmarkt zijn gevonden

De acteurs, allen vrijwilligers, wonen en werken weer even in het huis op de manier zoals dat vroeger gebruikelijk was. De spelers staan onder leiding van regisseur Herman de Roode, die heel intensief met hen heeft gerepeteerd. Waar het de tekst betreft, heeft Herman de teugels laten vieren. Door improvisatie toe te passen bij de dialogen (met hier en daar wel een '1900-handvat') krijgt het spel een natuurlijk en soms heel verrassend verloop.

. . .

Nog meer bezoekers.....

Maar nu was het wel een zeer ongewenst volkje! In enkele kamers van het Kasteel bleek een ware mottenplaag te heersen. Wat een ramp! Er is schade geconstateerd aan ondertapijten die vernieuwd zullen worden. In aller ijl zijn heel veel textiele voorwerpen uit voorzorg ingepakt en vervoerd naar een naburige diepvrieskluis om de eventueel aanwezige larven, door wekenlang diepvriezen, te doden. Een firma die toegerust is in het bestrijden van ongedierte heeft zich verder over het Kasteel ontfermd.

. . .

Restauratie: hoera!...pannenbier

Onlangs, op 18 oktober j.l., werd het hoogste punt bereikt op het dak van de Orangerie: de vlag ging in top! In het grote restauratieplan is dit gebouw, dat meer dan honderd jaar oud is, hoog op de lijst komen te staan. Het betreft nu nog alleen een restauratie aan de buitenkant, maar de verwachtingen zijn hoog gespannen dat Kasteel Amerongen in aanmerking komt voor een 'kanjer-subsidie' (een paar miljoen), zodat óók de binnenkant en vele andere restauratieprojecten aan bod kunnen komen. Het is spannend, na half december weet men meer.

De grote toegangshekken, die een jaar geleden met staaldraad aan de ernaast staande stenen pilaren werden vastgebonden tegen omvallen, zijn bij de smid voor restauratie.

In de keuken wordt hard gewerkt aan de voorbereidingen voor het diner.

De hekken worden later opgeleverd, het werk aan de Orangerie zal binnenkort klaar zijn.

Directeur, mevrouw C.L. Paul, bracht symbolisch de laatste dakpan aan, in aanwezigheid van een groepje belangstellenden waaronder de heren G. van Hoogevest, architect en M.H. van Essen, uitvoerder van de firma Jurriëns en natuurlijk de vier restauratiebouwvakkers.

Tijdens het 'pannenbier' vertelde opzichter Gerdessen over de interessante vondst: bij het ontmantelen van de vens-terbanken werden rookkanalen ontdekt, die voor een vorm van heteluchtverwarming in de Orangerie hebben gezorgd. Waar rook is, is vuur... maar de stookplaats is (nog) niet gevonden. Aan de buitenmuur van de Orangerie zit een klein gietijzeren deurtje, ook dat leidde tot geen enkel inzicht.

H.F.R.-vB.

Huisconcerten 2001 - eerste halfjaar

zaterdag 28 april '01 om 20.15 uur

Klaviertrio Amsterdam

Klára Würtz, piano; Joan Berkhemer, viool; Nadia David, cello. Dit trio werd gevormd in 1989. Na een succesvol debuut in het Amsterdamse Concertgebouw volgden concerten door heel het land en spoedig daarna in het buitenland. De drie musici zijn solisten met een internationale reputatie die zich samen kunnen vinden in hun grote affiniteit voor kamermuziek.

-Mozart, Beethoven, Schubert-

zaterdag 12 mei '01 om 20.15 uur

Marietta Petkova, piano

Deze Bulgaarse pianiste wordt door velen nu al gezien als één der zeldzame grootmeesters aan het klavier. Zij geeft concerten in heel Europa, Amerika en Japan. " Ondanks haar jonge leeftijd is Marietta Petkova een volledig gerijpt artieste...".

-Liszt, Chopin, Skrjabin-

zaterdag 9 juni '01 om 20.15 uur

Philadelphus Ensemble

Dit laatste concert vormt een waardig slot van onze serie dankzij het optreden van dit ensemble, gevormd door zes

topstrijkers uit het Koninklijk Concertgebouworkest:
 Susanna Jaspers en Kirsti Goedhart, viool; Erik v.d. Wel
 en Eva Smit, altviool; Hans Vader en Edith Neuman, cello.

-Brahms, Dvorak-

Programma's onder voorbehoud

Extra concert

zondag 18 juni '01 12.00 uur

Koffieconcert

Kaartverkoop:

Losse kaarten	Huisconcerten	f 25,-
(f 20,-* voor donateurs, 65+, en CJP)		
Koffieconcert		f 15,-
(kinderen	f 7,50

Kaarten verkrijgbaar bij:
 Toeristisch Amerongen (VVV)
 Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen
 en aan de zaal, indien niet uitverkocht.

Abonnementen

3 Huisconcerten in 2001 f 60,-

Reservering

Losse kaarten en abonnementen bij Toeristisch Amerongen
 telefoon 0343 - 45 20 20
 en bij de heer J. van Manen, telefoon 0343 - 45 69 51.

* Op vertoon van een geldig bewijs.

* * *

Van de redactie

Ons driemanschap is gegroeid naar een klavertje vier.
 De heer Ted Eijffius heeft zijn hulp aangeboden die in
 dank is aanvaard. Ted is geïnteresseerd in historie,
 speciaal in de geschiedenis van Kasteel Amerongen. Hij
 weet daarover boeiend te vertellen tijdens rondleidingen.
 Bij de voltrekking van een huwelijk op zaterdag treedt hij
 bij toerbeurt op als gastheer. En zondags draait hij zijn
 diensten mee als de bezoekers smiddags vrij door het Huis
 rondlopen en er bewaking nodig is. Door de week heeft hij
 ook nog tijd voor zijn gewone werk! Welkom bij de redactie!

AANGEBODEN: INTERESSANT VRIJWILLIGERSWERK

!!! Heeft u wat tijd over voor
interessant vrijwilligerswerk voor het Kasteel? !!!

Dan is dit misschien iets voor u:

De Muziek Commissie van Kasteel Amerongen

zoekt nieuwe leden,

waar onder een penningmeester.

Van haar/hem wordt verwacht:

voor de penningmeester:

- in staat te zijn onze bescheiden boekhouding te verzorgen en via de computer te verwerken,
- de kaartverkoop te regelen.

in het algemeen:

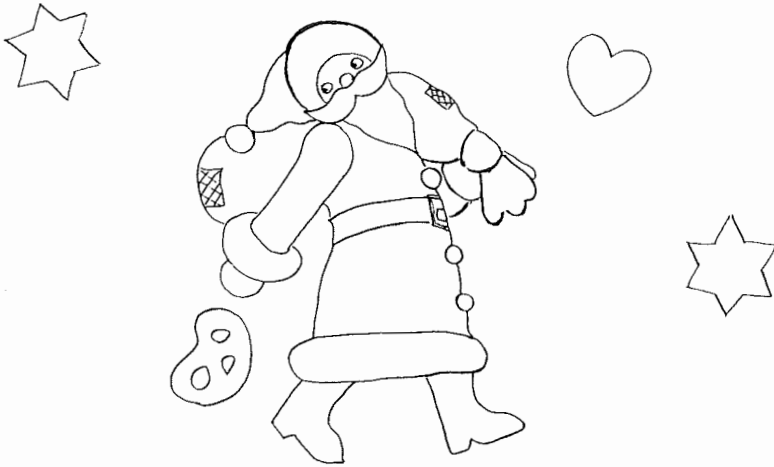
- mee te kunnen helpen met de voorbereiding en de organisatie van de concerten,
- affiniteit te bezitten met klassieke muziek,
- bij voorkeur woonachtig te zijn in Amerongen of directe omgeving.

Gelieve contact op te nemen met:

Olga Sybesma tel. 0343 - 41 58 75

Nelleke Hangelbroek tel. 0343 - 45 19 82

* * *

**DE REDACTIE WENST U FIJNE KERSTDAGEN
en een HEEL GELUKKIG NIEUW JAAR.**

COLOFON

Bulletin Kasteel Amerongen
Kasteel Amerongen, Drostestraat 20, 3958 BK Amerongen
tel. 0343 - 45 42 12

Kasteel open: 1 april t/m 31 oktober
dinsdag t/m vrijdag 10 - 17 uur
za-, zon-, en feestdagen 13 - 17 uur
op maandag gesloten.

Redactie: T. Eijffius
B.E.O. van der Laan
H.F. Rotgans - van Blerkom
A.A. de Visser - Ike

© Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.
Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand
of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze,
zonder voorafgaande toestemming van het bestuur van de
Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen.

ISSN: 1382-8916

Druk: Offset, Print '81, Doorn.

B U I T E N L U S T

Ruud Kortz
Paul van Roy

Restaurant Buitenlust
Burg. Jhr. H. v.d. Boschstraat 13 • 3958 CA Amerongen
Telefoon 0343-451692 • Telefax 0343-461306
Emailadres: restaurantbuitenlust@hotmail.com

Drs. Tom Kluen

Antiquair - Restaurator

Inkoop - Verkoop - Restauratie - Taxatie

*Gespecialiseerd in
antieke meubelen*

Rijksstraatweg 63A
3921 AB Elst (Utr.)

Geopend:
di. t/m zat. 11.00 - 18.00 uur

Tel.: 0318 - 471130 of 06 - 53713786

*Antieke sieraden, glas, zilver
porselein en meubelen*

Rijksstraatweg 46
3921 AK Elst (Utr.)

Geopend:
do. t/m zat. 11.00 - 17.00 uur

INSTALLATIEBEDRIJF

MEIJER B.V. AMERONGEN

KOUDIJS LEERSUM

Waarborg installateurs

AMERONGEN

☎ 0343 - 45 12 33

LEERSUM

☎ 0343 - 45 26 35

- Sanitair
- Lood- Zink- en Dakwerk
- Centrale Verwarming

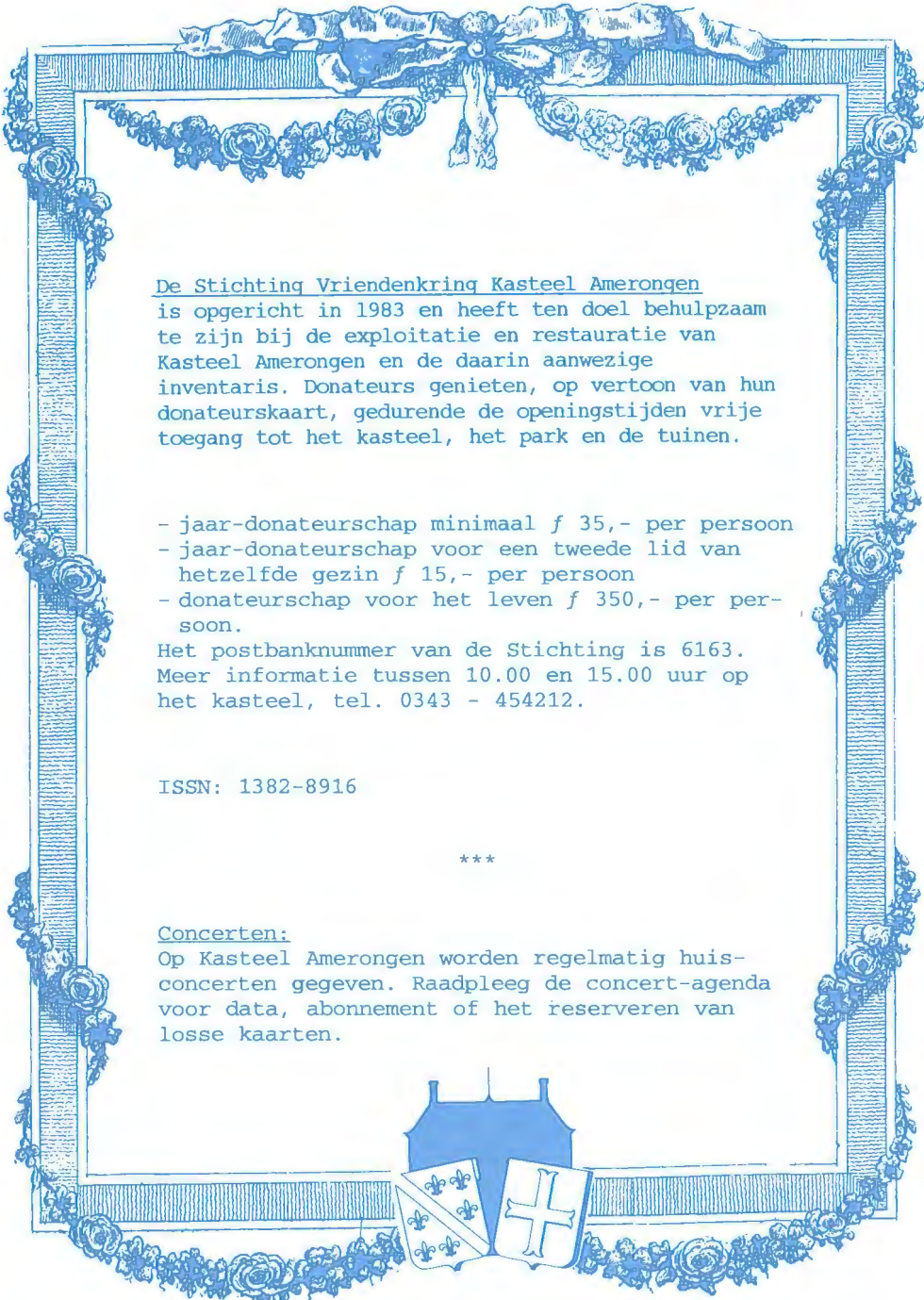
- Gas- en Waterfitter
- Elektrotechnische Installaties
- Ventilatie

Aannemersbedrijf

M. Kleinveld en Zn. B.V.

Rijnstraat 1
3958 BE Amerongen
tel.: 0343 - 451756
454208

Ook voor hout- en plaatmateriaal

De Stichting Vriendenkring Kasteel Amerongen
is opgericht in 1983 en heeft ten doel behulpzaam
te zijn bij de exploitatie en restauratie van
Kasteel Amerongen en de daarin aanwezige
inventaris. Donateurs genieten, op vertoon van hun
donateurskaart, gedurende de openingstijden vrije
toegang tot het kasteel, het park en de tuinen.

- jaar-donateurschap minimaal f 35,- per persoon
- jaar-donateurschap voor een tweede lid van
hetzelfde gezin f 15,- per persoon
- donateurschap voor het leven f 350,- per per-
soon.

Het postbanknummer van de Stichting is 6163.
Meer informatie tussen 10.00 en 15.00 uur op
het kasteel, tel. 0343 - 454212.

ISSN: 1382-8916

Concerten:

Op Kasteel Amerongen worden regelmatig huis-
concerten gegeven. Raadpleeg de concert-agenda
voor data, abonnement of het reserveren van
losse kaarten.

